

*Рибчук А.В.**

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕВОЛЮЦІЇ ВИРОБНИЧОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ У ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Всеохоплюючий, планетарний масштаб та характер глобалізаційних процесів на межі тисячоліть привів до подальшого поглиблення міжнародного поділу праці, розширення спеціалізації національних економік, збільшення масштабів економічного життя світового співтовариства, зумовив необхідність та потребу оптимізувати відтворювальні процеси як на національному, так і на міжнародному рівнях. Їхній сталий розвиток залежить від наявності адекватної обслуговуючої системи, яка називається глобальною виробничою інфраструктурою світового господарства. Останню можна визначити як інтегровану сукупність національних, регіональних і міжнародних виробничих інфраструктур, що взаємодіють між собою та взаємодоповнюють одна одну, і тим самим забезпечують ефективне функціонування наднаціонального відтворювального процесу. Свого часу А. Сміт, аналізуючи міжнародну торгівлю, вказав на необхідність транспортних шляхів як засобів її реалізації між державами. До них він відносив різного роду інструменти, машини, фабрики, залізниці, кораблі тощо. Тобто задовго до впровадження в економічну науку цієї категорії, інфраструктура реально існувала і частково функціонувала [9, с. 30 – 31].

Досліджуючи генезис глобальної виробничої інфраструктури, необхідно зазначити, що її основи заклалися ще в стародавні часи, коли здійснювався обмін між державами та регіонами за допомогою сухопутних і морських засобів перевезення вантажів. Великі географічні відкриття дали новий поштовх до розвитку елементів глобальної виробничої інфраструктури, оскільки освоєння нових територій об'єктивно вимагало розширення засобів та маршрутів переміщення не тільки на національному, але й на міжнародному рівнях. Це прискорило формування світового ринку товарів, розширило число його учасників, масштаби економічного життя цивілізації і зумовило необхідність прогресу у засобах переміщення між державами та континентами. Альфред Маршалл, розглядаючи структуру капіталу, відзначав: „... допоміжний або опосередкований капітал названий так тому, що він сприяє прикладанню праці у виробництві. Сюди входять інструменти, машини, фабрики, залізні дороги, кораблі і т.д. ...”. І далі стверджує, що „... річки також були зручними транспортними шляхами, які сприяли простим формам торгівлі та поділу праці...” [6, с. 136].

Глобальна виробнича інфраструктура стала результатом прискорення процесу інтернаціоналізації господарського життя, інтенсивного розвитку продуктивних сил під впливом науково-технічної революції, формування наднаціональних виробничих комплексів, функціонування яких неможливе без адекватної обслуговуючої системи – комплексу галузей, що забезпечують переміщення факторів виробництва, його результатів та інших послуг виробничого характеру в планетарних масштабах. Наднаціональна виробнича інфраструктура виступає провідним елементом глобальної світогосподарської системи, зв'язуючи між собою суб'єкти економічного життя в межах національних еко-

* д.е.н., доцент, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

номік і на міжнародному рівні. Карл Маркс, аналізуючи в “Капіталі” прогрес машин та великої промисловості зазначав, що “саме революція у способі виробництва, промисловості та землеробстві зробила необхідну революцію в загальних умовах суспільного процесу виробництва, тобто в засобах зв’язку та транспорту ... саме останні були поступово прилаштовані до способу виробництва великої промисловості через систему річкових пароплавів, залізних доріг ... та телеграфів” [5, с. 395 – 396].

Подальша активізація процесу інтернаціоналізації господарського життя спричинила виникнення міжнародних виробничих формувань – транснаціональних корпорацій, які безпосередньо впливають на матеріальне виробництво, підпорядковуючи собі окремі галузі в масштабах окремих країн, регіонів та світового господарства, формуючи при цьому умови для розвитку національної, регіональної та міжнародної інфраструктури. Але формування інтегрованої виробничої системи планетарного типу доводить необхідність та потребу у глобальній виробничій інфраструктурі. Аналізуючи взаємозв’язок еволюції світового ринку в процесі глобалізації В. Медведєв акцентує увагу на тому, що: „Нова стадія розвитку світового ринку товарів і послуг, капіталу і робочої сили під впливом глобалізації проявляється у формуванні його міжнародної економічної інфраструктури – світової і регіональної” [7, с. 5].

Одним із елементів глобальної виробничої інфраструктури виступає транспортна система світу, яка забезпечує континентальні та міжконтинентальні перевезення вантажів і пасажирів. Об’єднуючи всі види транспорту, вона постійно розвивається і модернізується під впливом науково-технічних досягнень та реалізує зростаючі потреби міжнародного виробництва. Транспортна інфраструктура активно впливає на розвиток національних економік, сприяючи їх швидшій інтеграції у регіональні союзи та світове господарство. Використання об’єктів транспортної інфраструктури активізує розширення міжнародних економічних відносин, прискорює глобалізаційні тенденції розвитку сучасної цивілізації. З цього приводу досить влучним є вислів Н. Злоказової, що „єдина транспортна інфраструктура на континенті має і суттєвий політичний аспект – інтереси національних урядів країн Центральної та Східної Європи повністю збігаються у цій частині з інтересами ТНК, що діють в регіоні” [3, с. 63].

Розширення просторових масштабів функціонування транспортної системи світу в умовах глобалізації зумовлено відсутністю комплексного підходу до її розвитку. Як правило, по-перше, тут домінують інтереси міжгалузевих транспортних організацій, тому формування глобальних напрямів розвитку даного інфраструктурного елемента вступає в суперечності з національними інтересами урядів окремих держав. По-друге, зростання кількості суб’єктів транспортних перевезень зумовило загострення конкуренції як у регіональних, так і світових масштабах, що своєю чергою спричинює необхідність формування узгодженої транспортної політики. По-третє, певний відбиток на функціонуванні транспортної системи світу створюють екологічні проблеми та рівень розвитку інфраструктури морських і річкових портів, що значно зменшують обсяги вантажоперевезень.

У системі наднаціональної виробничої інфраструктури енергетичне господарство є джерелом життєздатності як наднаціонального, так і міжнародного виробництва. Транспортуючи нафту, газ, вугілля, передаючи електроенергію в межах континентів та у глобальному середовищі, енергетична інфраструктура забезпечує необхідними ресурсами усіх споживачів національних економік та потреби суб’єктів світогосподарських відносин. Функціонуючи на різних рівнях міжнародних економічних відносин енергетична інфраструктура впливає на подальшу інтернаціоналізацію господарського життя. В.Г. Варнавський, оцінюючи роль електроенергетичного комплексу, підкреслює, що „елект-

роенергетика відіграє надзвичайно важливу роль в сучасному суспільстві та економіці, будучи однією з головних інфраструктурних галузей” [1, с. 25 - 32].

Інформаційно-комунікаційна мережа як результат інформаційної революції створює нові умови для функціонування міжнародного виробництва. Розширюються його масштаби та зменшується кількість зайнятих. Формується інформаційний сектор економіки, який виробляє, реалізовує та обслуговує комп’ютерну техніку, засоби зв’язку, надає різноманітні інформаційні послуги. Інформаційні технології пронизують усі сфери економіки, трансформуючи їх структуру та підвищуючи ефективність праці. У результаті використання всіх переваг інформаційних технологій прискорюється функціонування комплексу галузей глобальної виробничої інфраструктури.

Визначальні риси інформаційної ери – провідна роль комп’ютерів і телекомунікацій, мікропроцесорів, фундаментальне значення теоретичного знання. Тобто в усіх підходах до характеристики суспільства, що формується, виокремлюється глобальність процесів та визначальна роль інформаційно – комунікаційних технологій. Як зазначає І. Осадча: „Глобалізм – за суттю черговий етап інтернаціоналізації, оснований на розвитку інформаційних технологій. Саме сучасні технології зв’язку та інформації створили зовсім інші умови для руху капіталу, для швидкого його переливу з однієї країни в іншу” [8, с. 3].

Глобальна виробнича інфраструктура світового господарства, виступаючи структурним елементом інформаційної економіки є як результатом, так і умовою її успішного функціонування, а також важелем та фактором економічного зростання. Перехід світової економіки у якісно новий інформаційний простір розвитку посилює взаємопереплетення національних відтворювальних структур, веде їх у нову економічну стадію розвитку. Значною мірою це зумовлено тим, що телекомунікаційна інфраструктура та її послуги є фундаментом інформаційної економіки.

Процес інтернаціоналізації господарського життя привів до збільшення масштабів міжнародного виробництва, розширення сфер впливу світового ринку, поглиблення міжнародного поділу праці та глобалізації валютно-фінансових і кредитних відносин. Усе це зумовило необхідність регулювання фінансового забезпечення великомасштабних інфраструктурних проектів та скоординованого розвитку і функціонування об’єктів глобальної виробничої інфраструктури. У зв’язку з цим було створено систему міжнародних інституцій різнопланового характеру – універсального, економічного та фінансового типу. Їх діяльність спрямована на вироблення узгодженої стратегії розвитку національних господарських комплексів та їх інтеграцію у глобальну виробничу інфраструктуру світового господарства.

Міжнародні організації різного типу, поряд з економічною та фінансовою діяльністю забезпечують ефективне функціонування об’єктів глобальної виробничої інфраструктури через свою інформаційну діяльність. Адекватні процеси, що відбуваються у міжнародних, міжурядових та фінансово-кредитних інституціях спрямовані на врегулювання та реалізацію їх інтересів у глобальному економічному просторі. Усі суб’єкти інформаційного суспільства впливають на розвиток інформаційно-комунікаційної, а також глобальної виробничої інфраструктури.

Економічний розвиток сучасної цивілізації значною мірою залежить від використання результатів науково-технічної та інформаційної революції. При цьому обов’язковим компонентом сучасного зростання є залучення до інтернаціонального виробництва – інтелектуального, професійного та організаційного потенціалу суспільства, який базується на інноваціях. Використання інновацій у процесі формування та модернізації основних елементів глобальної виробничої інфраструктури дасть змогу внести зміни у їх якісні та кіль-

кісні параметральні характеристики, розширити масштаби їх залучення до транснаціональних процесів, підвищити ефективність світового відтворювального процесу. Характеризуючи роль ТНК у розвитку інноваційної діяльності, Н. Іванова зазначає: „Економічна історія інноваційної діяльності, закономірності становлення та зміни галузей – лідерів технічного прогресу, показують, що кожен новий товар, який формує галузь, як правило, пов'язаний з діяльністю тієї чи іншої великої корпорації” [4, с. 11].

Глобалізація світогосподарських відносин здійснюється водночас з впровадженням та використанням у міжнародному виробництві основного ресурсу сучасної економіки – інтелектуального, професійного та інституційного потенціалу суспільства. Формується новий тип економіки, ефективність функціонування якої залежить від здатності переважної більшості країн світу витримати технологічну та організаційну конкуренцію, що базується на інноваціях. В таких умовах використання інноваційних розробок при створенні та удосконаленні об'єктів міжнародної виробничої інфраструктури дозволить прискорити операції на світовому фінансовому ринку, знизити витрати світової торгівлі та міжнародного виробництва, поглибити його спеціалізацію і кооперування.

Створення, реконструкція та модернізація об'єктів глобальної виробничої інфраструктури потребує використання інвестиційного потенціалу різних суб'єктів світової економіки: національних інвестиційних ресурсів, приватних інвестицій, позик міжнародних фінансово-кредитних установ та міжнародних страхувальників великомасштабних інфраструктурних проектів. При цьому, глобальні суб'єкти фінансового ринку можуть безпосередньо або опосередковано впливати на формування й функціонування об'єктів наднаціональної обслуговуючої системи планетарного масштабу.

В умовах глобалізації наднаціональний відтворювальний процес опосередковується зовнішньоекономічною діяльністю в широкому змісті цього слова. З одного боку, зберігаються традиційні форми світової торгівлі, а з іншого – досить інтенсивно розвивається міжнародний обмін, який безпосередньо пов'язаний з новими формами зовнішньоекономічної діяльності, зокрема, інвестиційним та науково-технічним співробітництвом. Реалізація традиційних форм співпраці неможлива без затрат фінансових ресурсів на створення та використання елементів міжнародної виробничої інфраструктури. Тим більше, що прослідковується безпосередній взаємозв'язок світових фінансових ресурсів та глобальної виробничої інфраструктури через форми взаємодії об'єктів інфраструктури та джерел інвестування їх розвитку. Водночас, В.Г. Варнавський підкреслює, що „в умовах, коли держава не в змозі розв'язати проблему фінансування, підтримки та модернізації інфраструктурної мережі... головною концептуальною умовою розвитку інфраструктури мають стати ті чи інші форми партнерства держави та приватного сектора” [2, с. 78].

Глобалізаційні тенденції у сучасному економічному середовищі вимагають розроблення стратегічних напрямів розвитку глобальної виробничої інфраструктури, які мають враховувати силу впливу ендогенних та екзогенних факторів. Національні економіки як суб'єкти світового господарства в процесі економічної глобалізації розробляють національні стратегії розвитку виробничої інфраструктури, узгоджуючи при цьому подальші напрями своєї співпраці через призму реалізації державних інтересів. Важливу роль у цьому процесі відіграють економічні організації системи ООН, які формують програми координації інфраструктурних відносин у світовому господарстві на найближчу перспективу.

Адаптація національних економік до глобалізаційних процесів еволюції світового господарства у новому тисячолітті вимагає вироблення ними адекватної стратегії роз-

витку, яка має включати і враховувати фактори постіндустріального зростання. Кожна держава в сучасних умовах повинна пристосовуватися до вимог глобалізації, нових видів жорсткої конкуренції, активного розповсюдження та впровадження інформаційних технологій, формування соціальних цілей розвитку. Це реалії, які є результатом об'єктивного історичного розвитку світового господарства, вступом його у цивілізаційну фазу постіндустріалізму – техногенну, враховуючи інформаційно-інноваційну модель розвитку. Дана тенденція швидко розвивається і стає основною парадигмою економічного розвитку сучасної цивілізації.

В умовах формування економічної єдності світу, вироблення адекватної стратегії передбачає спрямування зусиль відповідних суб'єктів на формування концепції, яка могла б, незважаючи на вплив різних чинників та зовнішніх сил, реалізувати поставлену мету. Розробка стратегії того чи іншого суб'єкта міжнародних економічних відносин в умовах глобалізації потребує врахування його національних інтересів і, відповідно, оптимальних шляхів інтеграції до світового співтовариства. При цьому необхідно враховувати вплив факторів зовнішнього середовища. Оскільки національні господарства виступають структурними елементами світової економіки, то вони знаходяться у постійній взаємодії та взаємозалежності і суттєво впливають на реалізацію національних стратегій. Існує також і можливість неузгодженості дій суб'єктів світового господарства між собою та міжнародними організаціями, що створює загрозу досягнення окремими державами поставлених цілей.

Таким чином, сталий розвиток світової економіки залежить від скоординованих дій усіх її складових елементів. В умовах сучасної глобалізації комплекс галузей наднаціональної виробничої інфраструктури має розвиватися згідно стратегій розроблених міжнародними інституціями. Кожен з об'єктів обслуговуючої системи по-різному інтегрований у світове господарство. Найвищий рівень глобалізації властивий фінансовій сфері, яка переживає в сучасних умовах кризу, і тому інвестування об'єктів глобальної виробничої інфраструктури, їх модернізація та розширення є проблематичним, що своєю чергою, створює загрозу у майбутньому ефективно обслуговувати наднаціональний відтворювальний процес. Соціально-економічні та політичні наслідки глобалізації можуть бути різними для суб'єктів світового господарства. У короткостроковому періоді відчутний позитивний ефект інтеграції національних господарств у глобальний економічний простір. Більш тривалий період характеризується непередбачуваними наслідками для учасників світогосподарських відносин, і тому окремі об'єкти глобальної виробничої інфраструктури можуть виступати своєрідним буфером, що пом'якшує та усуває загрози глобального масштабу. Йдеться про глобальну енергетичну проблему, світову фінансову нестабільність, порушення пропорційності розвитку суб'єктів світової економіки.

Список використаних джерел

1. Варнавский В.Г. Реформирование мировой электроэнергетики / В.Г. Варнавский // МЭ и МО. – 2003. – № 4. – С. 25–32.
2. Варнавский В.Г. Риски частных инвестиций в производственную инфраструктуру России / В.Г. Варнавский // МЭ и МО. – 2004. – №5. – С. 74–82.
3. Злоказова Н.Е. Расширение ЕС : за и против с позиции его членов / Н.Е. Злоказова // МЭ и МО. – 2004. – №1. – С. 62–70.
4. Иванова Н.И. Формирования и эволюция национальных инновационных систем / Н.И. Иванова. – М.: ИМЭМО, 2001. – 328 с.

5. Маркс К. Капитал / К. Маркс, Ф. Энгельс, соч., 2-е изд. т. 23. – 907 с.
6. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – Том 1. – М., 1993. – 414 с.
7. Медведев В.А. Глобализация экономики: тенденции и противоречия / В.А. Медведев // МЭ и МО. – 2004. – №2. – С. 3–10.
8. Осадчая И.М. Глобализация и государство: новое в регулировании экономики развитых стран / И.М. Осадчая // МЭ и МО. – 2002. – № 11. – С. 3 – 14.
9. Сміт А. Дослідження про природу та причини багатства народів / А. Сміт. – М., 1962. – 684 с.
10. Шишков Ю.В. Мирохозяйственный механизм: движение к глобалистике. Мировая экономика : глобальные тенденции за 100 лет / Ю.В Шишков ; под. ред. И.С. Королева. – М.: Экономистъ, 2003. – 604 с.
11. Rosenstein-Rodan P. Notes on the Theory of the „Big Push” / P. Rosenstein-Rodan // Economic Development for Latin America. – N.Y., 1961. – 360 p.